

Ляшова Н. М., Бондаренко Н. Б.
Реалізація основних напрямків професійної підготовки майбутніх педагогів
у роботі з обдарованими дітьми

Ляшова Надія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент
Бондаренко Наталія Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет", м. Слов'янськ, Україна

Анотація. У статті аналізуються основні шляхи професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми на рівні вивчення курсу "Педагогічні технології в початковій школі" та окреслено шляхи удосконалення перспективних напрямків такої роботи.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, педагогічні технології, педагог.

Перспективним напрямком у роботі з обдарованими дітьми є організація педагогічного процесу, який реалізує методику розвитку обдарованої особистості в її творчому потенціалі. Педагогам належить ключова роль в організації творчого освітнього простору для навчання та розвитку обдарованих учнів, починаючи з дошкільного віку. Успішно працювати в творчому напрямі з обдарованими дітьми має допомогти професійна підготовка студентів у ВНЗ.

Нова стратегічна програма європейського співробітництва в галузі освіти і навчання "Освіта і навчання 2020", яка спрямована на розбудову інформаційно-зорієнтованих європейських суспільств та перетворення навчання протягом життя на реальність, має допомогти майбутнім спеціалістам в осмисленні власних стратегій роботи з обдарованими дітьми.

Потреба в педагогах, які здібні зайняти особистісну позицію по відношенню до талановитої дитини актуалізує проблему підвищення професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Ця проблема являє собою особливу значущість. Останнім часом форми і методи роботи з обдарованими дітьми стали предметом наукового пошуку В. Киричук, О. Прашко, Л. Тихенко, Р. Кузьминої, Н. Проніної, О. Щєбланової та ін. Дослідженню регіональних педагогічних систем розвитку обдарованої дитини присвятив наукові праці В.Тесленко.

Як показує практика, в багатьох загальноосвітніх школах робота з обдарованими дітьми зводиться до підготовки їх до участі в олімпіадах різних рівнів. Але результати, які діти показують в олімпіад них змаганнях, є однією з форм вияву обдарованості. В результаті у таких дітей не виявляється мотивації до конструктивного прояву себе, до подальшого розвитку свого таланту. У більшості випадків учителі не мають достатньої методики роботи з обдарованими дітьми. Цю наявну ситуацію якісно може змінити, на нашу думку, цілеспрямована професійна підготовка майбутніх педагогів у ВНЗ. Тож, ми констатуємо наявність проблеми між існуючою фрагментарною підготовкою майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми та необхідністю переведення такої підготовки на рівень ефективної комплексної підготовки.

Мета статті у вияві ефективних механізмів, які дозволяють системно реалізувати підготовку майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми.

Рівень підготовки майбутнього вчителя до роботи з обдарованими дітьми, як зазначає В.Демченко, це складне якісне утворення комплексу властивостей педагога в основі якого лежить особисте обдарування

в будь-якій галузі, його спеціальні, професійні знання, вміння та навички, внутрішні мотивації та певні риси характеру, які дозволяють йому на оптимальному та достатньому рівнях здійснювати пошук, розвиток та реалізацію творчих обдарувань школярів [1].

Механізми, які дозволяють реалізувати основні напрямки підготовки майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми, ми вбачаємо в наступних конкретних пропозиціях по організації підготовки майбутніх педагогів. Таку роботу ми активізуємо в ході вивчення навчальної дисципліни "Педагогічні технології в початковій школі". Метою даного курсу є підготовка майбутніх учителів до застосування педагогічних технологій у початковій школі. У його структурі передбачено відображення умов її ефективної реалізації, серед яких назвемо такі: здатність майбутнього вчителя працювати в умовах інноваційного освітнього простору; упровадження конкретної технології або системи навчання; узгодженість дидактико-методичної підготовки з вимогами технологічності процесу навчання майбутніх учителів у ВНЗ; оволодіння майбутніми фахівцями загальним алгоритмом застосування педагогічних технологій в початковій освіті.

У сучасному педагогічному просторі існує широкий спектр технологій, тому виникає проблема їх відбору на етапі професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. У відборі технологій ми орієнтувалися на їх функціональні можливості в досягненні молодшими школярами результатів, які визначено Державним стандартом загальної початкової школи і які забезпечують організацію повноцінної навчальної діяльності. Сукупність технологій, що представляє змістове поле курсу "Педагогічні технології в початковій школі", така: технологія диференційованого навчання; особистісно-орієнтовані технології; здоров'язберігаючі технології; ігрові навчальні технології; технологія організації навчальної проектної діяльності; розвивальна технологія. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування кожної з цих технологій характеризується тим, що відбувається інтеграція засвоєння дидактико-методичних знань та вмінь із операційно-технологічними та технологічно-проектувальними вміннями роботи з обдарованими дітьми.

У ході активної підготовки з кожної технології в студентів формується системне уявлення про нормативно-правові основи діяльності як загальноосвітнього закладу в цілому, так і початкової школи, і кожного вчителя окремо щодо супроводу та підтримки дітей,

які мають високий потенціал розвитку. Відбувається знайомство студентів з використанням у практичній діяльності сучасних концепцій і моделей діагностики та подальшого розвитку обдарованості. На цій основі стає можливим проектування професійної діяльності майбутнього педагога щодо супроводу та підтримки обдарованих дітей.

Яким має бути педагог що працює з обдарованими дітьми? Чи є особливі вимоги до спеціалістів такої категорії? Щоб відповісти на ці питання, у рамках теоретичної складової курсу ми звертаємо увагу студентів на вивчення наукових праць вчених Л.Виготського, В.Сухомлинського, Г.Костюка, О.Савченко, Н.Лейтеса, Л.Коваль, Т.Сергєєвої, О.Онопрієнко та ін. Аналіз філософської, науково-педагогічної та методичної літератури свідчить про накопичення суттєвих напрацювань та досвіду щодо вивчення феномену обдарованості. Наприклад, психологічним підґрунтям роботи з обдарованими дітьми є: теорія множинного інтелекту (Говард Гарднер, М.Лебедева); розробки щодо використання концепції діяльнісного підходу до формування особистості (Л.Виготський, П.Гальперін, В.Давидов, О.Леонтьєв, С. Рубінштейн, Н.Талізін); ідеї розумового виховання (В.Сухомлинський); психологічне обґрунтування навчання, підсилення його розвивального характеру (Л.Виготський, П.Гальперін, О.Леонтьєв, Б.Кедров, Г.Костюк, Ю.Машбиць, С.Максименко, С.Рубінштейн); активізація інтелектуальної діяльності у процесі навчання (Н. Бібік, О.Савченко, Л.Славина, та ін.); мотивація інтелектуальної діяльності (А. Маркова, Е.Ільїн, О. Матюшкін, Г. Щукіна та ін.); впровадження компетентісного підходу в практику початкової освіти (Н.Бібік, М.Вашуленко, Л. Коваль, О. Онопрієнко, О. Савченко, С.Скворцова, І. Шапошнікова та ін.).

Наприклад, коли студенти аналізують внесок Г.С.Костюка в розвиток проблеми обдарованості, то це відбувається спочатку через розкриття понять, які використовуються в його працях. Наприклад, обдарованою можна вважати дитину у якої інтелектуальні здібності перевищують стандартний рівень, до вирішення проблем і завдань вона застосовує творчий підхід, а також у неї є високий рівень мотивації до досягнень [2]. Це дає їм можливість простежити еволюційний поступ щодо природи обдарованості особистості в контексті нової парадигми. Г.С.Костюк зазначає, що важливо сприяти виділенню в молодших школярів центрального інтересу до якоїсь групи предметів, зв'язаних з їхніми нахилами. Завдання вчителя полягає також і у тому, щоб зміцнювати центральний інтерес за допомогою системи методичних прийомів, завдань і задач, вправ, інтерактивних технік і технологій.

Не залишаються поза увагою студентів такі аспекти, які виділяє автор, як: а) формування й розвиток здібностей під впливом навчання; б) зв'язок між здібностями й мотивами; в) індивідуальний темп їх розвитку; г) роль спадковості та навчання в розвитку здібностей та ін. [2].

Аналізуючи наукову і методичну літературу та багаторічний досвід педагогічної роботи педагогів-практиків, студенти впевнюються в тому, що в сучас-

ній школі повинно відбуватися більш раннє виявлення і особистісно-орієнтоване навчання обдарованих дітей. Наприклад, для дітей з математичною обдарованістю, як один із варіантів, можна створити на базі початкової школи спеціальні заняття раннього розвитку, на яких діти з п'яти років можуть отримати необхідні для успішного навчання у початковій школі знання, що в свою чергу дає можливість проявитися їх здібностям та обдаруванням.

Продовжуючи вивчення проблеми обдарованості, студенти знайомляться з різноманітними підходами та технологіями. Наприклад, диференційований підхід у навчанні математики доцільно починати вже в початковій школі, він дозволяє створювати найкращі умови просування в навчанні школярів відповідно до їх пізнавальних можливостей, стимулювати розвиток їхнього інтересу до математичної науки. З цією метою на базі початкової школи можливе проведення заходів щодо створення розвивального середовища для математично обдарованих та здібних учнів початкової школи, які у перспективі поступово можуть перейти в середню та старшу школи. В основі таких заходів, як варіант, можливе використання авторських програм, підручників, друкованих зошитів, посібників з методики навчання розв'язання сюжетних математичних задач, розроблених С.Скворцовою, С.Логачевською, О.Корчевською, А.Белошистою та ін..

При опрацюванні технології організації навчальної проектної діяльності увага студентів звертається на дослідницький метод. Дослідницький метод у навчанні – метод заохочення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки між предметами і явищами дійсності, роблять власні висновки, пізнають закономірності. Внесення елемента дослідження в навчальне заняття сприяє більш ранньому вихованню у школярів активності, допитливості, розвиває їхнє мислення, заохочує потребу дітей у самостійних пошуках і відкриттях. Саме з цією метою у початковій школі можна запропонувати створити “Шкільну дитячу академію”, де учні 1-4 класів вчать проектній діяльності, набувають навички дослідницької роботи згідно своїм віковим особливостям. Під час опрацювання даного матеріалу ми акцентуємо увагу студентів на те, що робота кожного педагога включає в себе організацію пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності та формування культури наукового дослідження. Саме вчитель на уроках та на заняттях дитячої академії активізує пізнавальну й дослідницьку діяльність обдарованих дітей. На таких заняттях відбувається перше виявлення творчого потенціалу обдарованої дитини, з'являється зацікавленість предметом, що потім приведе її до відповідної наукової діяльності. Саме вчитель формує у них дослідницьку мотивацію на сприйняття та розуміння інформації, вміння повідомляти її іншим учням. Для цього педагог вчить їх висловлюватися обдуманно, аргументовано, цілеспрямовано; виступати з доповідями, рефератами, творчими роботами; формує вміння слухати інших і себе та критично аналізувати отриману інформацію, вміння використовувати її на практиці.

Під час освоєння особистісно-орієнтованої технології акцентується увага студентів на тому, що ця

технологія у роботі з обдарованими та здібними учнями лежить не тільки в системі пошуку та відбору, а й перш за все у системі підготовки здібних і обдарованих дітей через: факультативи та гуртки; шкільні, міські та регіональні предметні олімпіади; дистанційні олімпіади; Всеукраїнські та Всесвітні предметні олімпіади; художні виставки робіт учнів; клуби інтелектуальних ігор; роботу з інформаційним банком даних “Обдарованість” у мережі Інтернет; психолого-педагогічне тестування та моніторинг тощо. Студенти самостійно знайомляться з програмами та вимогами різноманітних конкурсів для обдарованих дітей як міжнародних, так і регіональних. Наприклад, міжнародний математичний конкурс “Кенгуру”; міжнародний конкурс з інформатики та комп’ютерної вправності “Бобер”; обласний математичний конкурс “Золотий ключик”, який проводиться на базі Донецького національного університету; обласний конкурс електронних учнівських проектів “Творча юнь Донбасу” тощо.

В освітній практиці вже склалися різноманітні моделі роботи з обдарованими дітьми. Серед них найбільш поширені: малі академії, центри додаткової освіти при інститутах чи університетах, наукові факультативи, клуби винахідників, наукові спілки учнів, асоціації інноваційних шкіл, літні та зимові профільні табори для роботи з академічно обдарованими дітьми тощо. Спектр таких моделей роботи з обдарованими дітьми уможливує регіональний характер та забезпечує високий потенціал їхнього розвитку.

Наприклад, проведений студентами аналіз наукових досліджень О.Лісового та С.Лихоти щодо використання регіональної практики роботи з обдарованими дітьми, розкриває цікаві моделі наукових товариств учнів Малої академії наук України: Луцького, Миколаївського, Феодосійського, Запорізького регіонів та Автономної Республіки Крим. Тож за останні роки в сучасній регіональній практиці української освіти щодо організації роботи з обдарованими дітьми, найбільш розповсюдженою формою є наукові спілки учнів (або шкільні наукові товариства), які можуть бути організовані як на рівні школи, так і на рівні району. Вони можуть бути як окремими структурними одиницями у системі освітніх закладів, так і функціонувати на рівні мікросередовища школи [5].

Наступним пріоритетним завданням у роботі з обдарованими дітьми є особливості використання у навчанні здоров’язберігаючих технологій. Над змістом цього напрямку у школі працює психолог. Педагогам та батькам він розповідає про психофізіологічну стійкість і профілактику стресів, розумових та емоційних перевантажень в учнів даної категорії, необхідності дотримання режиму розумової праці. Він спрямовує вчителів, дітей та їхніх батьків працювати в єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, який запобігає психічному напруженню. Працюючи з дітьми, психолог навчає їх забезпечувати оптимальний психологічний клімат під час проведення дебатів, дискусій, проблемних ситуацій, тобто вчить комунікативному співробітництву.

На практичних заняттях з дисципліни ми використовуємо інтерактивні освітні технології, які направлені на освоєння конкретних знань, умінь, на розвиток

загального інтелектуального і комунікативного потенціалу студентів. Практичним втіленням знань студентів щодо роботи з обдарованими дітьми стали розроблені ними різноманітні програми, плани, проекти, пам’ятки, моделі, індивідуальні та групові творчі роботи тощо. Наведемо приклади деяких з них. Цікавою творчою роботою стала розробка кожним студентом власної програми “Система роботи з обдарованими учнями”, яка охоплює навчально-виховний процес на засадах розвивальної технології, спрямованої на раннє виявлення та найбільш повне розкриття здібностей у дітей, з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей. Наприклад, як можливий варіант, основними пунктами такої програми студенти запропонували: принципи реалізації програми; механізм реалізації програми; завдання для шкільних методичних об’єднань; розробка індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей; завдання для адміністрації школи; завдання методичної ради школи; завдання психолога школи; організація роботи вчителів початкових класів з обдарованими дітьми; система заохочення та стимулювання; узагальнення досвіду з організації роботи школи з обдарованими дітьми; очікувані результати від реалізації запропонованої програми.

Студенти приділили увагу структурі організації роботи з обдарованими дітьми. Як один із варіантів, наведемо приклад структури організації роботи з обдарованими дітьми на трьох рівнях. Перший рівень – управлінський, який полягає у підготовці педагогів до роботи з обдарованими учнями; створенні умов у школі щодо розвитку кожної обдарованої дитини; керівництві й контролі за роботою педагогів щодо розвитку інтелектуальних та творчих здібностей школярів. Другий рівень – педагогічний, мета якого у розробці навчально-методичного комплексу щодо формування творчої компетентності учнів та активне залучення їх у різні форми роботи творчого, інтелектуального характеру. Третій рівень – методичний, його мета у формуванні готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми: система методичних заходів, розробка методичних рекомендацій, презентації проектів педагогів, публікації, узагальнення досвіду вчителів з проблеми обдарованості дитини та створення банку даних щодо перспективних технологій у роботі над цією проблемою.

Готуючись до практичних та семінарських занять студенти активно застосовують інформаційні та телекомунікаційні технології для виконання творчих завдань (ІКТ): це і виготовлення певної наочності; побудова схем, діаграм, графіків, таблиць; проектування презентацій; інтерв’ю з вчителями-практиками; відеозаписи різноманітних занять з обдарованими дітьми тощо.

Також, на практичному етапі навчання ефективними формами узагальнення своїх знань є проведення науково-практичних студентських конференцій, де студенти обговорюють проблемні питання роботи з обдарованими дітьми. Цікавими є сумісні публікації викладачів та студентів за результатами наукових досліджень з напрямку реалізації перспектив у роботі з обдарованими дітьми, які друкуються у збірнику наукових статей “Пошуки та знахідки”, що виходить на кафедрі природничо-математичних дисциплін і

педагогічних технологій початкової освіти. Необхідно, також, відмітити залучення студентів до участі у Міжнародних науково-практичних конференціях "Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави", які щорічно проводить Інститут обдарованої дитини.

Таким чином, розглянувши шляхи реалізації основних напрямків рішення проблеми між існуючою фрагментарною готовністю педагогів до роботи з обдарованими дітьми і необхідністю комплексного системного підходу до підготовки майбутніх педаго-

гів у ВНЗ, ми констатуємо позитивний рівень ефективності такої підготовки. Завдяки такій підготовці студенти свідомо виявляють активність у власній діяльності, успішно долають перешкоди, набувають теоретичних та практичних системних умінь. Таке направлення є діяльним засобом досягнення конкретної стратегії у навчанні студентів, воно сприяє отриманню якісного особистісного досвіду у навчанні та у подальшій роботі з обдарованими дітьми у початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Демченко В.В. Готовність педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами та її зв'язок з результативністю їх навчання, виховання і розвитку / В.В. Демченко // Нова педагогічна думка. – 2008. – №2. – С.15-19.
2. Demchenko V. Gotovnist pedagogichnih kadriv do roboty z obdarovanumu chkoliarumu ta ii zvyazok z rezultativnistyu navchannya, vuhovannya i rozvytku [The willingness of teaching staff to work with gifted students and its relationship with the effectiveness of training, education and development] / V. Demchenko // Nowa pedagogichna dumka. – 2008. – № 2. – S.15-19.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Г.С.Костюк / Під ред. Л. М. Проколієнко. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
4. Kostiuk G.S. Navchalno-vuhovnyy proches i psuhologichnyy rozvytok osobustosti [Educational process and the psychological development of the individual] / G.S. Kostyuk / Pid red. L.M. Prokolyienko. – K.: Pad. chkola, 1989. – 608 s.
5. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность и индивидуальные различия / Н.С.Лейтес. – М.: МОДЭК, 1997. – 448 с.
6. Leites N.S. Vozrastnaya odarennost and indivyidyalnye razlichiya [Age talent and individual differences] / N.S.Leites. – M.: MODЭК, 1997. – 448 s.
7. Ляшова Н.М., Бондаренко Н.Б. Умови реалізації освітньої регіональної практики роботи з обдарованими дітьми // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – С.294-299.

Lyashova N.M., Bondarenko N.B. Umovu realizachii osvithoi regionalnoi praktuku robotu z obdarovanumu ditmu [Terms of regional implementation of educational practices work with gifted children] // Obdarovani ditu – intelektualnuy potenchial derghavu: materialu Mighnarodnoi naukovo-praktuchnoi konferencii. – K.: Institut obdarovanoi ditunu, 2013. – S.294-299.

5. Моделі наукових товариств учнів Малої академії наук України. Збірник матеріалів дипломантів I ступеня Всеукраїнського відкритого конкурсу на кращу модель наукового товариства учнів МАН України / [упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота та ін.]. — К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. — 72 с.

Models of students' scientific societies Junior Academy of Sciences of Ukraine. Proceedings of the diploma and degree Ukrainian open competition for the best student scientific society model MAN Ukraine / [uporyad. O.V.Lisovuy, S.O. Lihota ta in.]. — K.: TOV "Informationi Systemu", 2010. — 72 s.

6. Сергеева Т.Ф. Система работы с одаренными детьми : теория и практика / Т.Ф.Сергеева, Н.А.Пронина, Е.В.Сечкарева. – Ростов н/Д : Феникс, 2011. – 284 с.

Sergeeva T.F. Sistema raboty s odaronnumi detmi: teoriya i praktuka [The system works with gifted children : theory and practice] / T.F.Sergeeva, N.A.Pronina, E.V.Sechkareva. – Rostov n/D: Fenix, 2011. – 284 s.

Lyashova N.N., Bondarenko N.B.

Implementation of the main directions of training future teachers to work with gifted children

Abstract. The article analyzes the main ways of training future teachers to work with gifted children at the study course "Teaching technology in primary school" and outlines ways to improve the promising directions of this work.

Keywords: *gifted, gifted children, educational technology, and teacher.*

Ляшова Н.Н., Бондаренко Н.Б.

Реализация основных направлений профессиональной подготовки будущих педагогов в работе с одаренными детьми

Аннотация. В статье анализируются основные пути профессиональной подготовки будущих педагогов к работе с одаренными детьми на уровне изучения курса «Педагогические технологии в начальной школе» и очерчены пути усовершенствования перспективных направлений такой работы.

Ключевые слова: *одаренность, одаренные дети, педагогические технологии, педагог.*